

השתקת טלפון חכם בשבת

דביר פלג

- א. הצגת הבעיה ופתרונות אפשריים
- ב. איסור חשמל בשבת
- ג. כיבוי הרמקול והרטט
- ד. עובדין דחול
- ה. הוצאת הפלאפון אל מחוץ לבית
- ו. פלאפון מחובר למטען
- ז. התרת איסורים במקום צער - אלו איסורים?
- ח. הגדרת שינוי בהשתקת פלאפון
- ט. הלכה
- י. אסיף ומסקנות אישיות

א. הצגת הבעיה והפתרונות האפשריים

באחת השבתות בשנה שעברה שכחתיאת שעון המעורר בפלאפון החכם שלי דלוק ומכוון לשבת בבוקר¹. הדבר יצר אי נעימות רבה משום שיש לי שעון מעורר חזק במיוחד, וכל משפחתי התעוררה בשעה שש ורבע, כשהתפילה התחילה רק בשמונה. השעון גם היה על מצב נודניק כך שלא יכולנו פשוט לחכות שהצלצול יסתיים, וגם היה על מצב רטט על השולחן, ולכן גם כשזרקנו עליו המון שמיכות רעש הרטט המשיך להפריע מאוד בחדרים הקרובים. במאמר זה אנסה לבדוק האם קיימת חלופה הלכתית שונה לפתרון מצב זה.

¹ במאמר זה מדובר אך ורק על מצב בו השעון המעורר נשאר דלוק ולא על כיוון השעון המעורר מערב שבת על מנת שיידלק בשבת.

להלן נדון בשני פתרונות אפשריים:

2. כיבוי השעון המעורר ע"י לחיצה על מסך המגע.
3. הוצאת הפלאפון אל מחוץ לבית.

ב. איסור חשמל בשבת²

נדון תחילה במשמעויותיו ההלכתיות של הפתרון הראשון, כיבוי השעון שבטלפון, שלשמו נחוץ לכבות מכשיר המופעל על ידי חשמל. כידוע, נחלקו האחרונים בשאלה משום איזו מלאכה ישנו איסור חשמל בשבת במכשירי חשמל שאינם מנורות ואין בהם הבערה או בישול, ומתוך שאלה זו גם בשאלה האם האיסור הוא מדאורייתא או מדרבנן. אביא את דעותיהם של שלושה אחרונים המייצגים את שלוש התשובות העיקריות שניתנו לשאלה:

הרב בן-ציון מאיר חי עוזיאל בספרו שו"ת משפטי עוזיאל (או"ה לו, ב) כותב שהאיסור הוא מדאורייתא משום תולדת מכה בפטיש "מתקן מנא" (-תיקון כלי):

והוא הדין והוא הטעם במעלית ומאורר שמתחילת היותם מחוברים אל חוטי החשמל והכפתורים שבהם והם עשויים לנוע מלמטה למעלה ולהסתובב בהיקפם, אינם נקראים כלים אלא כאשר ימלאו תפקידם המיוחד להם, וכל פעולה גורמת להשלמת תפקידים היא אסורה משום מתקן. מכל מ"ש יוצא לע"ד לאסור פתיחת המאורר בשבת משום מתקן מנא, ופתיחת המעלית לעלות ולרדת גם משום מתקן מנא.

ה'חזון-איש' (או"ה נ, ט) מביא גם הוא את טעם 'תיקון מנא' אך מוסיף עוד טעם חדש. לטעמו, אסור להפעיל חשמל מדאורייתא משום מלאכת "בונה" שהרי מי שמדליק את המתג סוגר מעגל חשמל, וזה סוג של בניה:

עוד יש בזה משום תיקון מנא כיוון שמעמידו על תכונתו לזרום את זרם החשמל בתמידות, וקרוב הדבר דזה בונה מה"ת, כעושה כלי, וכ"ש כאן שכל החוטים מחוברים לבית והוה ליה כבונה במחובר ואין כאן משום

² להרחבה מומלץ לעיין בתחומין כרך כו (עמ' 83) במאמר "שינוי זרם חשמלי בשבת- עקרון ויישומיו" של הרב ישראל רוזן, ראש מוכן צמת.

אין בניין בכלים אלא דינו כמחובר, דיש בו משום בניין וסתירה אבל הכא אין נפקותא בזה דאפילו בכלים כהאי גוונא חשיב בונה. הרב יצחק יהודה שמלקיש ב'שו"ת בית יצחק' מחדש שהאיסור הינו משום גזירה דרבנן של 'מוליד', שהרי כשמחבר את המכשיר בעצם נולד זרם חשמלי בתוך המכשיר. הרבה מהאחרונים קיבלו את הרעיון הזה, והוא נקרא כיום בשם 'מוליד זרם', וז"ל:

יש איסור עוד משום שע"י סגירת זרם העלעקטרי [-חשמל] נולד כח עלעקטרי וזה אסור בשבת, דכמו בסחופה כסא אשראי [-כוס של בושם ששופכים על בגד משי] אמרינן בביצה כג דאסור משום דמוליד ריחא דאסור לעשות עלעקטרישע פערבינדונג [-חיבור חשמלי]. הרב אליעזר מלמד, בספרו "פניני הלכה" (שבת ב, פרק יז, ס"ק ב) מסכם את הדיון הזה כך:

למעשה, לכתחילה נוהגים לחוש לדעה הסוברת שהפעלה חשמלית אסורה מהתורה, ובשעת הצורך כאשר יש סיבות נוספות להקל, סומכים על הסוברים שהפעלה חשמלית אסורה מדברי חכמים. גם אם נחמיר ונחוש לדעתו של החזו"א שאומר שאיסור חשמל הוא איסור דאורייתא של "בונה", יש לשאול האם מסך מגע בכלל נכנס לגדרי חשמל אלו? מנגנון מסך המגע המקובל כיום אינו עובד על סגירת ופתיחת מעגלים חשמליים. המעגלים סגורים תמיד, והשינוי הוא רק בעוצמת הזרם העובר בהם ומידת ההתנגדות³ ועל כן נראה כי לא שייך כאן איסור 'בונה' וגם איסור 'מוליד' לא תקף כאן משום שלא "נולד" שום זרם בתוך המערכת.

ג. כיבוי הרמקול והרטט

יש עוד בעיה אחת שנוצרת מכיבוי השעון המעורר, והיא כיבוי הרטט והרמקול. כיבוי זה עובד באופן הבא: אני מזיז את האצבע שלי על גבי מסך המגע, מערכת הפיקוד של הפלאפון 'מבינה' שאני רוצה לכבות את השעון המעורר שכולל רמקול ורטט, והוא שולח פקודה לנתק את הרמקול והרטט.

³ להרחבה מומלץ לעיין בשתי כתבות באתר ynet: "איך זה עובד: מסך מגע קיבולי" ו"איך זה עובד: מסך מגע", כל אחת מהכתבות מסבירה לגבי אופן העבודה של אחד משני סוגי מסכי המגע הנפוצים כיום.

שערים לגמרא

האם יש בכך איסור? נראה כי אין פה משום מוליד משום שאנחנו רק מנתקים את הזרם, ולא מולידים שום דבר, ואין פה משום בונה אלא משום סותר, משום שאיננו בונים אלא סותרים את המעגל, אך נראה שפעולה זו תיאסר מדרבנן משום שזו סתירה שאינה על מנת לבנות.

ד. עובדין דחול⁴

יש עוד סיבה אחת לאסור את החשמל בשבת, שלא מחמת מלאכה אלא על בסיס עקרונות כלליים. במכילתא (ט. ב.) מופיע המדרש הבא:

ושמרתם את היום הזה לדורותיכם - למה נאמר והלא כבר נאמר כל מלאכה לא יעשה בהם. אין לי אלא דברים שהם משום מלאכה, דברים שהם משום שבות מנין ת"ל ושמרתם את היום הזה להביא דברים שהם משום שבות.

מדברי המכילתא יוצא דבר מאוד מעניין. 'שבות', שבדרך כלל מבטאת מושג להגדרת איסורי דרבנן בשבת, יכולה לקבל גם גדר דאורייתא, ובעצם אפשר להגיד שכנראה לפי המדרש יש חלוקה בתוך ה'שבותים' בין 'שבותים' דרבנן ל'שבותים' דאורייתא.

הרמב"ן בפירושו לתורה (ויקרא כג, כד) מדבר על המדרש הזה ומחדש יסוד הלכתי גדול מאוד:

ונראה לי שהמדרש הזה לומר שנצטוינו מן התורה להיות לנו מנוחה ב"ט אפילו מדברים שאינן מלאכה, לא שיטרח כל היום למדוד התבואות ולשקול הפירות והמתנות ולמלא החביות יין, ולפנות הכלים וגם האבנים מבית לבית וממקום למקום, ואם היתה עיר מוקפת חומה ודלתות נעולות בלילה יהיו עומסים על החמורים ואף יין וענבים ותאנים וכל משא יביאו ב"ט ויהיה השוק מלא לכל מקח וממכר, ותהיה החנות פתוחה והחנוני מקיף והשלחנים על שלחנם והזהובים לפניהם, ויהיו הפועלים משכימין למלאכתן ומשכירין עצמם כחול לדברים אלו וכיוצא בהן, והותרו הימים הטובים האלו ואפילו השבת עצמה שבכל זה

⁴ להרחבה עיין במאמר "כללי הפסיקה בענייני עובדין דחול" של הרב יובל שרלו באתר ישיבת 'אורות שאול'.

אין בהם משום מלאכה. לכך אמרה תורה "שבתון" שיהיה יום שביתה ומנוחה לא יום טורח. וזהו פירוש טוב ויפה.

הרמב"ן מחדש מתוך המדרש את ההלכה המדהימה שאומרת שחלק מסוים מתוך ה'שבותים' יהיה אסור מדאורייתא. נשאלת השאלה - איך מבדילים בין 'שבותים' דאורייתא ל'שבותים' דרבנן? הרב שרלו במאמרו 'כללי הפסיקה בענייני עובדין דחול'⁵, נותן מספר כללים להבחנה:

מדברי הפוסקים נראה כי יש רמת עובדין דחול שהיא מדאורייתא. יסוד דין זה הוא במדרש ההלכה, בירושלמי, בפסיקת הרמב"ן (ואולי גם ברמב"ם) ובדברי הפוסקים שאימצו אותו. בסוג זה של עובדין דחול יש להחמיר בהרבה מאשר תחומים אחרים של עובדין דחול. מהם המאפיינים של עובדין דחול מעין זה?

- א. איבוד דמות השבת במישור הציבורי, ובעיקר במסחר.
- ב. תחומים מובהקים של עיסוקי חול גם ביחיד.
- ג. כשהדברים נעשים באופן קבוע ולא רק כאירוע חד פעמי.

לפי זה יש להחמיר מאוד בעובדין דחול מסוגים אלה, ולא לראות בהם גזירה מדרבנן שחלים עליה דרכי ההיתר מדרבנן, כי אם דין של עשה דאורייתא.

ננסה לבדוק את סוגית כיבוי השעון המעורר לאור שלושת הכללים אותם הביא הרב שרלו. ראשית, ודאי ששאלתנו לא מערערת את מעמד השבת במרחב הציבורי, הרי מדובר על דבר שאדם עושה ברשות היחיד שלו ואין שום קשר לציבור ומסחר. לגבי הכלל השני, די ברור ששימוש בפלאפון הוא תחום מובהק של עיסוק חול. לבסוף, נראה כי הדבר אינו נעשה באופן קבוע, אלא באופן חד פעמי - רק בפעמים בהם נשכח השעון המעורר בטעות. בשאלת הפעלת שעון מעורר לכתחילה וכיבוי בשבת לא אדון במאמר זה. אם כן, לאחר בירור זה נראה שכיבוי השעון המעורר בשבת באופן חד פעמי אינו אסור מדאורייתא, אלא מדברי חכמים.

⁵ ראה הערה 7.

ה. הוצאת הפלאפון אל מחוץ לבית⁶

בשביל לבדוק האם פתרון זה אפשרי צריך קודם כל לבדוק האם פלאפון הוא מוקצה, ואם כן, מאיזה סוג בדיוק.

המוקצה הראשון הרלוונטי לסוגייתנו הוא 'מוקצה מחמת חסרון כיס'. כלי המוגדר מוקצה מחמת חסרון כיס הינו אסור בטלטול לחלוטין ולכל צורך, חוץ מאשר באמצעות ההיתרים אותם נפרט להלן. הגמרא במסכת שבת דף קכג, א היא המקום הראשון בו מוזכר מוקצה זה:

הכל מודים בסיכי זיירי ומזורי [רש"י: 'כלי צבעין הן ורבינו הלוי פירש כלי אורגין'; תוספות פי' בערוך פי' סיכי הם יתדות המוכנין לנפץ בהן משי'] דכיון דקפיד עלייהו מייחד להו מקום.

כולם מודים שאסור לטלטל את אותן 'סיכי זיירי ומזורי', למה? רוב הפרשנים⁷ הבינו כמו הר"ן (דף מז, ב מדפי הרי"ף, ד"ה סיכי):

הן יתדות שהן מוכנין לנער בהן משי וכיוצא בו ואלו כולן קפיד עלייהו שלא יפגמו כדי שלא יקרעו הבגדים והמשי וכן פירש בעל הערוך ז"ל וכן מפרשי' בירושלמי.

נראה שהר"ן מגדיר שאלו דברים שלא ישתמש בהם לשימושים אחרים, מעבר לתכליתו המקורית, משום שאם יעשה כך הם יעבדו פחות טוב.

הרמב"ם (הלכות שבת כה, ט) בפסיקתו לגבי מוקצה מחמת חסרון כיס נותן גדר קצת שונה:

כל כלי שמקפיד עליו שמא יפחתו דמיו כגון כלים המוקצים לסחורה וכלים היקרים ביותר שמקפיד עליהן שמא יפסדו אסור לטלטלן בשבת וזה הוא הנקרא מוקצה מחמת חסרון כיס.

לדעת הרמב"ם ההקפדה היא דייקא בגלל הפחת שיש בשימוש בכלים אלו. מכל מקום, נראה ששתי הדעות מסכימות עקרונית לגבי זה שהגדר הוא עצם המחשבה על החפץ כחפץ חשוב שצריך לשמור עליו ולהקפיד מאוד להשתמש בו רק לשימושו הראוי⁸. מגדר זה אפשר להבין שהשאלה שצריך

⁶ להרחבה מומלץ לעיין במאמר "שימוש בשבת בפלאפון כשעון" של הרב דוד כהן, תחומין, כרך ל"א, עמ' 97.

⁷ רש"י (דף קכג, א ד"ה דקפיד עלייהו), תוס' (שם ד"ה בסיכי).

⁸ מהגמרא הנ"ל (שבת קכג, א) נראה שיש עוד גדר והוא "מייחד להם מקום" אך נראה שהפסיקה הולכת לכיוון שדבר זה הוא מן סימן שעל ידו אפשר לבדוק האם אתה מקפיד על החפץ או לא.

לשאלו היא האם הפלאפון עונה על הקריטריון שהצגנו לכלי שמוקצה מחמת חיסרון כיס. לדעתי, אין על שאלה זו תשובה אחת מוסכמת על הכל. חלק מהאנשים יאמרו שהפלאפון הוא אכן כזה, וחלק אחר שלא. על כן, אפשר שההלכה במקרה זה תהיה אינדיבידואלית, כל אחד לפי תשובתו לשאלה הנ"ל. אם התשובה היא שהפלאפון הינו חפץ חשוב אז יהיה אסור לטלטלו ואם לא, מותר לטלטלו (לפחות מתוך גדרי מוקצה מחמת חסרון כיס⁹).

הגדר השני שיכול להיות רלוונטי לענייננו הוא 'כלי שמלאכתו לאיסור'. כלי שמלאכתו לאיסור יהיה אסור בטלטול, חוץ מלצורך גופו ולצורך מקומו¹⁰. על מנת להגדיר כלי כ'כלי שמלאכתו לאיסור' צריך שרוב מלאכתו תהיה לאיסור, ולא דווקא כולה, כמו שכתב המשנ"ב (הלכות שבת שח, ט): "אפילו רוב מלאכתו לאיסור הוא גם כן בכלל זה".

מלאכת האיסור הנעשית בפלאפון בעל מסך המגע, שבנגיעה בו, כפי שהרחבתי להלן, אין איסור מתוך האיסורים אותם פירטו האחרונים, הינה הקשר של הפלאפון עם מה שמחוצה לו. משמע שיחות, הודעות וחיבור לאינטרנט. אמנם השימוש בפלאפון הוא גם מחוץ לתחומים אלו, אך נראה לי בבירור שהשימוש העיקרי בפלאפון הוא בכך, וראיה לכך היא מספר האנשים המועט שיענו בחיוב על השאלה "האם היית מחזיק את הפלאפון, שומר עליו במידת השמירה שאתה שומר עליו, וקונה אותו במחיר שקנית, אם הוא היה על מצב טיסה¹¹ תמידי?". על כן, נראה שלרוב הדעות, פלאפון מוגדר ככלי שמלאכתו לאיסור. על כן יהיה אסור מדרבנן לטלטל אותו שלא לצורך גופו או מקומו.

השו"ע (או"ח שח, ג) נותן הסבר מדויק בשאלת מהם אותם צורכי גופו ומקומו:

כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו בין לצורך גופו כגון קורנס של זהבים או נפחים לפצוע בו אגוזים קורדם לחתוך בו דבלה בין לצורך מקומו דהיינו שצריך להשתמש במקום שהכלי מונח שם ומותר לו ליטול משם ולהניחו באיזה מקום שירצה אבל מחמה לצל דהיינו שאינו צריך לטלטלו אלא מפני שירא שישבר או יגנב שם אסור.

⁹ הערת הרב יובל שרלו: נראה לי כי על אף מחירו היקר של הפלאפון – העובדה שהוא כלי שימוש יומיומי, הולך עם האדם לכל מקום וכדו' – מקשה לראות אותו כמוקצה מחמת חסרון כיס.

¹⁰ הסבר על 'צורך גופו' ו'צורך מקומו' יבוא בהמשך.

¹¹ מצב טיסה-מצב שבו הפלאפון נעול מפני ממשקים חיצוניים, ומתפקד ללא אפשרות לחיבור לאינטרנט, ולקבלת שיחות והודעות.

שערים לגמרא

מכאן ברור שהזות הפלאפון למטרה שלנו (הפסקת הרעש בחדר) אינה קשורה לא ל"גופו", ולא "למקומו"¹², וע"כ יהיה אסור לכולם לטלטל את הפלאפון למטרה זו.

ישנם שני היתרים שבאמצעותם יהיה מותר לטלטל מוקצה:

(1) טלטול מן הצד - טלטול חפץ מוקצה ע"י חפץ שאינו מוקצה. לדוגמא הזות עלים שהם מוקצה בעזרת מטאטא, פינוי לכלוכים מן השולחן בעזרת סכין.

גדרי ההיתר - רק כשהפעולה נעשית לצורך היתר, לדוגמא כדי שיהיה נקי וכדו', אך לא אם היא נעשית לצורך המוקצה עצמו, לדוג' בשביל לשמור את החפץ עצמו.

(2) טלטול בגופו - טלטול חפץ המוקצה באמצעות גוף האדם, לדוגמא טלטול בפה, במרפקים, ברגל ובכל איבר שאינו כפות הידיים. גדרי ההיתר - מותר להשתמש בהיתר זה לכל מטרה כולל לצורך החפץ המוקצה עצמו.

נראה, אם כן, שיהיה מותר לכתחילה לטלטל את הפלאפון לשם הפסקת הרעש המפריע לשינה אם משתמשים באחד משני ההיתרים שהבאנו.

ו. פלאפון המחובר למטען

אם הפלאפון מחובר למטען נוצרת בעיה חדשה בהוצאת הפלאפון אל מחוץ לבית, והיא שצריך לנתק את הפלאפון מן המטען לפני העברתו. נראה שדבר זה דומה מאוד לכיבוי הרמקול והרטט עליו דיברנו. במהלך פעולת ניתוק המטען אנו סותרים מעגלים ומנתקים את הזרם. כמו שכתבתי למעלה, פעולה זו איננה בכלל איסורי 'בונה' ו'מוליד' משום שכל מה שאנו עושים הוא סתירה. על כן נראה לאסור זאת מדרבנן משום סתירה שלא על מנת לבנות. כמו כן, כפי שביארנו, ניתוק הפלאפון מהמטען נכנס גם תחת הגדרת 'עובדין דחול'.

¹² הערת הרב ברוך ויינטרוב: "לי אישית לא כל כך ברור מדוע זה לא נכנס לגדר צורך מקומו, שמפריע במקום הוא נמצא כעת." תשובתי: מדברי השולחן ערוך "דהיינו שצריך להשתמש במקום שהכלי מונח שם" נראה שמדובר רק על מקרה בו אני רוצה להשתמש במקום בו המוקצה מונח לדוגמא אם מונח על שולחן האוכל ואני רוצה לאכול שם מותר להזיזו, אך אם המוקצה מפריע לי בזה שהוא נמצא במקום מסוים בגלל רעש שהוא עושה או אור וכדומה אז אין זה צורך מקומו כי איני צריך את המקום שלו.

ז. התרת איסורים במקום צער - אלו איסורים?¹³

בגמרא בכתובות (ס, א) נאמר:

תניא, רבי מרינוס אומר: גונח [רש"י: גונח -המיילל מכאב לבו] יונק חלב בשבת. מאי טעמא? יונק-מפרק כלאחר יד, ובמקום צערא לא גזרו רבנן. אמר רב יוסף: הלכה כרבי מרינוס.

מהגמרא הזו עולה כי בעצם יש מצב בשבת שבו מתוך צער מתירים איסורים מסוימים. אלו איסורים? בשאלה זו יש שלוש דעות עיקריות, אביא נציג אחד מן הראשונים שמחזיק בכל אחת מן הדעות.

הרמב"ם בספרו היד החזקה (שבת ו, ט) כותב שבשעת חולי או צורך מצווה גדול מותר לאדם להגיד לגוי לעשות לו מעשה. והשיג עליו הראב"ד: "אם היה מקצת חולי הוא עצמו עושה שהרי גונח יונק חלב בשבת". נראה אם כן, שהראב"ד הבין מן הסוגיה שהבאנו שבזמן צער פוקעות כל גזרות דרבנן. בניגוד לדברים אלו, הרמב"ן כותב בספרו תורת האדם (שער המיתוש):

מיחוש שאדם חולה ממנו ונופל למשכב ואין בו סכנה התירו בו שבות שאין בו מעשה דהיינו אמירה לגוי. וכן התירו בו שבות דמלאכה הנעשית בשינוי... ואמרינן נמי מפרק כלאחר יד הוא ובמקום צערא לא גזרו רבנן מפני שהן נעשין בשינוי שלא כדרך המלאכות.

מכאן רואים שהרמב"ן מבין מגמרתנו שכל מלאכה הנעשית בשינוי מותרת בשעת צער, דאורייתא ודרבנן כאחד.

דרך שלישית היא דרכו של הריטב"א, הכותב בחידושיו על הש"ס (כתובות ס, א):

משום דהוה ליה שבות דרבנן על ידי שינוי שאפי' היה חולב בידו ממש אינו אלא שבות דרבנן דמפרק תולדה דדש, וקיימא לן שאין דישה אלא בגידולי קרקע... אבל שבות גמור שלא בשינוי לא התירו בחולה.

¹³ להרחבה מומלץ לעיין במאמר "עשיית מלאכה בשינוי בשבת, במקום צער או הפסד" של הרב שמואל אריאל, תחומין, כרך ל"א, עמ' 80.

שערים לגמרא

הריטב"א מבין שדוגמת הגונח היונק מדברת על איסורים מאוד מסוימים, והם איסורי דרבנן הנעשים בשינוי. לאופציה זו נקרא להלן 'תרי דרבנן'.

ת. הגדרת 'שינוי' בהשתקת פלאפון

אחרי שהראינו שעל ידי 'שינוי' אפשר להתיר איסורים מדרבנן במצבי צער, יש צורך להגדיר מהו אופן הפעולה שייחשב כ'שינוי' בהשתקת הפלאפון. באופן פשוט נראה שכל עשיית מלאכה באופן השונה מדרך עשייתנו אותה ביומיום תיחשב כ'שינוי', מה שאומר שכל מגע במסך המגע שהוא לא באצבעות הידיים (שתי הידיים) ייחשב כשינוי, לדוגמא באמצעות המרפק, האף, הרגל וכיוצא בזה. ברם, יש מהפוסקים שכתבו אחרת, שהגדרת 'שינוי' היא שתוצאת הפעולה תהיה אחרת מן התוצאה אם הפעולה תיעשה כדרכה, כמו שנראה בסוגית 'גונח' שהבאנו לעיל, שתוצאת הפעולה הופכת משימור החלב לשימוש בו. כך כתב בשו"ת מהר"ח אור זרוע (סימן לא):

וגם נראה לי, שאין שינוי מועיל אלא כשגוף המלאכה נעשית ע"י שינוי, כמו יונק דהוי כלאחר יד וכיוצא בזה. אבל אם... מעמיד קדירה אצל האש כלאחר יד, וכשהיא מתבשלת אין שום שינוי, היה חייב.

אך דרישה מחמירה זו צריכה עיון, ואביא ראיות מדברי חז"ל במצבים בהם בבירור אין שום שינוי בתוצאת הפעולה ובכל זאת התירו לעשות 'כלאחר יד'.

המשנה במסכת שבת (י, ג) מדברת על שינוי בדרכי ההוצאה מרשות לרשות:

המוציא, בין בימינו, בין בשמאלו, בתוך חיקו, או על כתפיו - חייב, שכן משא בני קהת. כלאחר ידו, ברגלו, בפיו, ובמרפקו, באזנו, ובשערו, ובפונדתו ופיה למטה, בין פונדתו לחלוקו, ובשפת חלוקו, במנעלו, בסנדלו - פטור, **שלא הוציא כדרך המוציאין**.

הגמרא במסכת שבת (קנג, ב) עוסקת בשאלה מה יעשה אדם שנכנסה שבת בזמן שהוא בדרך עם חבילתו ואומרים שם שיריץ עם החבילה ואין בזה עקירה והנחה, ואז שואלים מה יעשה אותו אדם כשיגיע ליד ביתו שהרי "סוף סוף כי מטא לביתה אי אפשר דלא קאי פורתא וקמעיל מרשות הרבים לרה"י דזריק ליה כלאחר יד" [פירוש שטיינזלץ: סוף סוף כשמגיע לביתו אי אפשר שלא יעמוד מעט ונמצא מכניס מרשות הרבים לרשות היחיד. ומשיבים:

שכאשר מגיע לביתו אינו מכניס את החבילה כדרכה, אלא זורק אותה כלאחר יד]. בשני המקורות נראה שלא יהיה שום הבדל בתוצאת המלאכה, אלא רק בעצם העשייה השונה מהדרך בה עושים אותה ביום חול. על כן נראה שכל שינוי מדרך העשייה ביום חול ייחשב שינוי מספיק בשביל היתר זה, ולענייננו נראה שכאמור יהיה מותר לגעת במסך המגע באמצעות כל חלקי הגוף חוץ מאצבעות הידיים.

ט. הלכה

החפץ חיים, בספרו שער-הציון (תצו, ט) מתייחס לשאלה זו, ופוסק לדעת הריטב"א:

ביום טוב ראשון בוודאי יש להחמיר, כיוון שהוא דאורייתא כמו בשבת [ואף דמצינו שהתירו חכמים לגונח שיונק חלב בשבת, משום דהווי מפרק כלאחר יד ובמקום צערא לא גזרו, יש לומר, התם דאין דרכו של מפרק בכך לא חשיבא מלאכה כלל, וגרע הדבר מסתם שינוי בעלמא].
בעל התניא בשו"ע הרב (שכה יט-כ), לעומתו, פוסק כדעת הרמב"ן:

אין עושין לא דבר האסור מדברי סופרים... אלא בשינוי מדרך החול. וע"י שינוי מותר לעשות אפילו מלאכה גמורה, כגון הגונח, [שמותר ליינק] בפיו... שכיוון שמשנה בעשייתה אינה אסורה אלא מדברי סופרים.
לגבי אדם שיש לו צער גדול, אך אינו חולה, כותב:

מותר לעשות לו ע"י ישראל כל שבות הנעשה בשינוי, אפילו הוא מלאכה.

מאחר שאיני רוצה להכניס את ראשי בין שני גדולים אלו, אלך לדעת המחמיר, החפץ חיים בשער הציון הפוסק כריטב"א. נותר לברר האם ביטול שינה הוא צער?

הציץ אליעזר (חלק א סימן כ, ה) דן בשאלה לגבי כיבוי נר ביום טוב בשביל "כשאי אפשר לו לישון", והביא בסוף ס"ק ז: "וא"כ ודאי צריך להיות מותר לכבות באופן הנ"ל של צער שינה". הציץ אליעזר בעצם אומר שלמען השינה, הנמנעת עקב האור, מותר לכבות נר ביום טוב (אפילו לא בשינוי!), ומכאן

שערים לגמרא

שאפשר להשתמש בטיעון של צער ביטול שינה כצער מספיק לשם התרת הדברים שהובאו בסעיף הקודם.

י. אסיף ומסקנות אישיות

לסיכום הדברים, ראינו שפתרון טלטול הפלאפון אל מחוץ לבית בעצם מותר לכתחילה אם משתמשים באחד משני ההיתרים הנ"ל (טלטול מן הצד וטלטול בגופו).

ראינו גם שפתרון הכיבוי של השעון המעורר ע"י לחיצה על מסך המגע אסור אך ורק מדברי חכמים ולא מדאורייתא. במצב שבו יש צער ביטול שינה, יהיה אפשרי להשתמש בהיתר 'תרי דרבנן' בשינוי, שהוא בעצם עשיית איסור מדברי חכמים כלאחר יד.

מסקנותיי להלכה¹⁴ - במצב אותו העלינו של הידלקות השעון המעורר בפלאפון בעל מסך מגע בשבת בבוקר על מצב נודניק, הפתרון הטוב ביותר הוא לשים על הפלאפון מצבור של שמיכות וכריות, אך אם הפלאפון על מצב רטט, והכריות אותן שמים עליו לא מועילות משום רעש הרטט, אפשר להוציא את הפלאפון אל מחוץ לבית או למקום בו הוא לא יפריע באמצעות אחד מן ההיתרים אותם הזכרנו למעלה (טלטול מן הצד וטלטול בגופו).

אם הפלאפון מחובר למטען אפשר או לנתק את הפלאפון מן המטען בשינוי, ואז לטלטלו אל מחוץ לבית באמצעות ההיתרים השונים שהצגנו, או לכבות את השעון המעורר ע"י לחיצה על מסך המגע בשינוי¹⁵. אפשר לפעול על פי דין זה רק אם האדם מעריך שצער הפסד השינה שנוצר לו מזה הוא גדול. אמנם, כשהצגתי רעיון זה לחברי הוא נתן פתרון פשוט יותר לבעיה. לדבריו, ניתן להרים באמצעות אחד מהיתרי הטלטול את הפלאפון על כרית (למניעת רעש הרטט), ואז לשים עליו המון שמיכות שיעמעמו את הצלצול. כמובן שאפשר להעלות על הדעת עוד ועוד מקרים היוצרים בעיה אותה אפילו הפתרון הזה לא יכול לפתור, ואז להציע עוד פתרונות וכך הלאה. כך, למשל, אם אדם מגיע למקרה בו אין אפשרות אחרת, הוא יכול לכבות השעון המעורר בלחיצה על מסך המגע בשינוי - זאת אם חוסר השינה גורם לו צער גדול.

¹⁴ מסקנות אלו אין לראות בהן הלכה למעשה מאחר שאיני פוסק הלכה.
¹⁵ כמו שראינו, שני המעשים האלו נמצאים באותה רמת איסור.